

JAN KOCHANOWSKI

Žalozpěvy

ODEON

2-6928

ÚSTŘEDNÍ KNIHOVNA
FILOZOFICKÉ FAKULTY
UNIVERZITY J. E. PURKYNĚ,
BRNO

5667-84

Přeložil
Jan Pilař

Tales sunt hominum mentes, quali pater ipse Juppiter auctiferas
lustravit lumine terras.

VORŠILCE KOCHANOWSKÉ,

roztomilé, veselé, podivuhodné dcerušce, která projevivši velké
vlohy veškerých ctností a vlastností dívčích náhle, nesmyslně,
v nezralém věku svém, za velikého a nesnesitelného žalu svých
rodičů zhasla - Jan Kochanowski, nešťastný otec, svému nej-
milejšímu děcku složil se slzami v očích.

Není tě, Voršilko moje!

Slzy, jež vyplakal nejeden mudřec řecký,
i verše smuteční i lamentace všecky,
pozemské žalosti i hořekování
i všechna trápení, ruk zalamování,
vy všechny vejděte teď houfem do stavení
a plakat nad milou mou dcerkou pomozte mi,
kterou smrt bezbožná mi uloupila lstí,
a tak mě zbavila náhle všech radostí.
Jen had se vrhá tak na malé slavičky,
když hnízdo vyslídí ukryté pod křídčky,

chtivě je vybere: a zatím bědná matka
pouští se pípajíc do boje o holátka,
nadarmo! ukrutník se sápe také na ni,
taktak že vyrve mu peříčka svoje z tlamy.
„Ty pláčeš nadarmo“ – vy třeba řeknete mi.
Pro Boha živého, což svět náš marný není?
Nadarmo tápeme, toužíme měkce žítí,
všude však těsno je! Klam – to je lidské bytí!
Nevím, co lehčí je: či nahlas takhle lkát,
nebo svou povahu násilím přemáhat?

O dětech veršičky psát dáno bylo-li mi
a hledat kvůli nim i lehkonohé rýmy,
kéž bych byl raději děťátka kolébal
a chůvám písničky tak jako jiní psal.
Aby je zpívaly svým nemluvňátkům k spánku
a konejšily pláč těch věčných uplakánků!
Psát ukolébavky by prospěšnější bylo
než, jak mě neštěstí mé nyní naučilo,
nad hrobem mlčícím své nejmilejší lkát
a tvrdost vládkyni podsvětí vyčítat.

K volbě té neměl jsem však stejné volnosti:
prvě se zdálo být pro věk mé zralosti
nevhodné; násilím mě osud přiměl nato
to druhé zvolit si a truchlit nad tou ztrátou.
Ba ani pomyslit, věřte, teď nechce se mi,
jak budou přijaty v budoucnu moje trény.
Živým jsem nezpíval a nyní mrtvým musím,
byť pláču pro dítě, sám žalostí se dusím.
Co naplat! Štěstěna jak koho podělí,
býváme nešťastní anebo veselí.

Ó právo křivdící! Zlá kněžno podsvětí,
kam stíny zemřelých navždycky odletí!
Cožpak má Voršilka, jež nepoznala nic
z života, musela jít od nás navždy pryč?
Vždyť nenabrala si jas slunce do svých očí
a musí bědná už vidět kraj věčné noci!
Ó kéž by raději nežila v světě tom!
Vždyť nepoznala víc než zrození a skon.
Namísto radosti, již jednou by nám dala,
v přetěžkém zármutku rodiče zanechala.

Ty jsi mnou pohrdla, má těšitelko malá!
Snad se ti otcova ves příliš těsná zdála,
než abys poklidně mohla v ní přebývat.
Asi je tomu tak, jak se má vyrovnat
bystrému rozumku a vlastnostem tvým stačit,
v nichž se už začaly tvé příští vlohy zračit.
Ó dětské hry, pukrlátka, ó slova!
jak se mi stýská dnes tak nevýslovně po vás!
Ty potěšení mé, už se mi nevrátíš
a nikdy smutek můj, nikdy už nezkrátíš!

Nic mi už nezbývá než za tebou se chystat
a ve tvých šlápůtkách dojít až na ta místa,
kde s boží pomocí tě spatřím a ty též
milýma ručkama tatínka obejměš!

Násilím, Smrti zlá, jsi oči přinutila
hledět, jak umírá dceruška naše milá,
vidět, jak setřásáš jablíčko sotva zralé,
zatímco rodičům pukalo srdce žalem.
Vždycky bych prožíval její smrt s bolestí,
vždycky bych pocítil jak kruté neštěstí,
kdyby nám odešla ve věku kterémkoli,
truchlil bych opuštěn, jak hruška v širém poli;
větší žal nemůže být než ten, co mě drtí,
a smutek tklivější z té nenadálé smrti.

Kdyby Bůh býval chtěl a ona déle žila,
radosti pro můj zrak by byla rozmnožila.
Já mohl alespoň pokojně dokončit
svůj život pozemský a před Smrt předstoupit
a srdce ušetřit té trýznivosti hrozné,
se kterou na zemi nic srovnat není možné.
Chápu už Niobu, že vidíc mrtvá těla
svých dětí nejdražších, od žalu zkameněla.

Maličká oliva vyraší na zahrádce,
 vzpíná se od země nahoru ke své matce,
 nemajíc lístečků, haluzky jediné,
 jen útlý prouteček po boku matčině:
 jestli ji podetne nedosti opatrný
 sadař, když seká tam kopřivy, plevel, trny,
 pozbude rodných šťáv a nenávratně vadne
 a k nohám matčiným bez dechu mrtva padne.
 Právě tak bylo to i s naší holčičkou.
 Před zrakem rodičů rostla a maličko

se nad zem zdvíhala, když dechem morovým
 ji ovanula Smrt a ona klesla svým
 rodičům u nohou. Proč, Smrti, tvou vinou
 nám slzy marnosti potokem z očí plynou?

Rozkošný zpěváčku, má Sapphó slovanská!
 Tys měla podědit má práva pozemská
 a moji loutnu též, co hrávala mi k písním!
 Takové naděje jsem si v ní tenkrát vysnil,
 když nové písničky si sama skládala
 a po celičký den je prozpěvovala
 jak malý slavíček, co v háji přebývá
 a něžným hrdélkem celou noc prozpívá.
 Předčasně umklas! Předčasně vyplašila
 tě nelítostná Smrt, má štěbetalko milá!

Poskrovnu písniček oblažilo můj sluch,
 slzami tolika mám spláceti ten dluh.
 Ty ani ve smrti jsi zpívat nepřestala,
 maminku líbajíc jsi teskně žalovala:
 „Já už ti nebudu pomáhat, maminko má,
 a ani za stolem sedávat s tebou doma;
 musím se chystati, vrátit od domu klíč,
 já musím, rodiče, od vás navždycky pryč.“
 Mé hoře otcovské mi nedovolí teď
 vzpomínat na slova, jež vyřkla naposled.

Matce, jež slyšela to rozloučení tklivé,
zázrakem zůstalo v tom žalu srdce živé.

/ VII /

Oblečky žaluplné, nešťastné košilky
mé milované Voršilky!
Pročpak mé smutné oči k sobě přitahujete
a žal můj prohlubujete?
Ona tělíčko svoje si do vás neoděje –
zůstanem bez naděje!
Železný sen ji sevřel jak obruč navždycky...
nepotřebuje šatičky,
ani stužky a mašle, blůzky a sukýnky,
ty marné dárky maminky.

Nemělas, dceruško má, v takovou ložnici
zvát k sobě matku truchlící!
Ne takovou výbavu ti přece slibovala,
jakou ti na cestu dala!
Rubášek ti oblékla, na hlavu čepičku;
otec ti vložil hrstičku
hlíny pod hlavu. – Běda, dceruška i věno
je v truhličce uzamčeno!

/ VIII /

Když jsi nám, Voršilko, zmizela zčistajasna,
prázdnota v stavení se rozhostila strašná!
Ač je nás plný dům, je v něm jak po vymření:
tak mnoho, holčičko, odešlo, když tě není!
Za všechny zpívalas, za všechny hovořila,
kdejaký kouteček jsi v domě prosmejčila.
Dovedlas zapudit mamince chmury z čela,
otci jsi dotěrné myšlenky odháněla,
k tomu se přitulíc a hned k onomu zas,
svým smíchem perlivým nás obšťastňovalas.

Teď všechno umlklo, pustota v domě děsí,
neozývá se smích, nikdo nás nepotěší.
Z každého koutu žal se dívá na člověka
a srdce nadarmo na potěšení čeká.

/ IX /

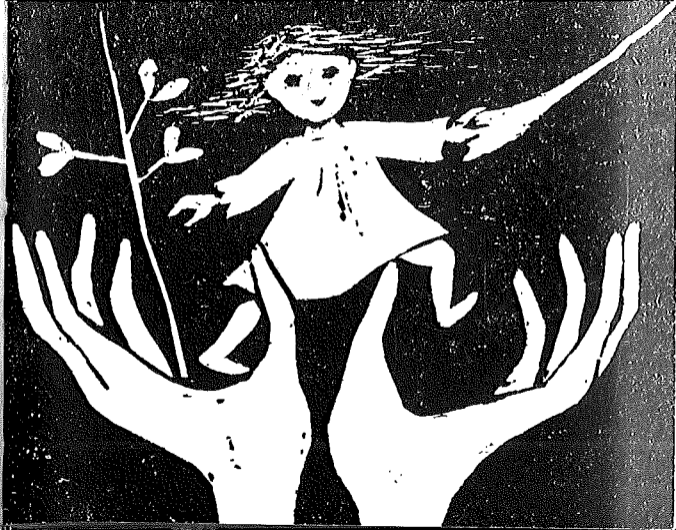
Za velké peníze tě koupit, Moudrosti,
jež podle mudrců a lidské chtivosti
i lidská trápení dovedeš vykořenit
a málem člověka v andělskou bytost změnit,
jež trýzeň necítí a nezná bolesti,
strachu se nepoddá, neklesá v neštěstí.
Pozemským trampotám ty nepřikládáš váhy,
v hoři i radosti znáš míru rovnováhy
rozumu. Smrti se nebojíš zejména,
jsouc plna jistoty, věčná a neměnná.

Zlatem a bohatstvím neměříš blahobyt,
ale jen prostě tím, zdali je člověk syt
podle své potřeby. I pod vznešeným šatem
tvé oči objeví nuzáka častokráte,
a přeješ blaženost těm mezi chudými,
co řídit chtějí se jen tvými pokyny.
Já, člověk nešťastný, jsem pro nic léta nežil,
než abych jednou směl překročit práh tvých dveří!
Teď náhle ze stupně svržen, jenž k tobě vede,
jsem včleněn mezi dav, jak ze zástupu jeden.

/X/

Má drahá Voršilko, kam ses mi poděla?
Kudy jsi odešla, v který kraj zmizela?
Třeba tě vynesli až na nebeské kůry
a ty jsi andílek, jenž na mne hledí shůry?
Nebo snad v ráji jsi? Nebo tě odvezli
na šťastné ostrovy? Anebo Charón zlý
tě nyní převáží přes řeku zapomnění
a ty už netušíš, jak smutno, smutno je mi?
Nebo jsi odvrhla svou dívčí postavičku
a jsi teď slavičkem, co prozpěvuje v křičku?

Nebo jsi v očistci, jestliže tvoje tělo
maličkou poskvrnku přece jen někde mělo?
Nebo ses vrátila tam, kde jsi dříve byla,
než k mému zármutku ses matce narodila?
Kdekoli přebýváš, jestli jsi, spas mou lítost,
a jestli nemáš už někdejší svoji bytost,
jakkoli utěš mě, a třeba zjev se mi,
buď jako sen, či stín, či klamné zjevení!

„Ctnost – to je fraška jen!“ řek Brutus

po porážce . . .

Dívej se, odkud chceš, ctnost podobá se frašce!

Kohopak spasila někdy pobožnost jeho?

Kohopak zbavila dobrota pádu zlého?

Nad lidským osudem visí neznámá kletba,

ať dobrý jsi či zlý, ona na to nic nedbá.

Když ta se přiblíží, neunikne jí žádný,

dostihne každého, padni si komu padni.

Navzdory tomu se rozumem honosíme:

a mezi prostáčky, že pranic neumíme,
se k nebi vzpínáme, úporně hledající
nejvyšší tajemství; svit naší zřítelnice
příliš však slabý je! Vábí nás lehké snění,
z něhož se v skutečnost sotva kdy něco změní...
Hoře! Čím stíháš mě? Nebo mám za tvé hrozby
zdravého rozumu i útěchy své pozbyt?

Sotva kdy otec víc nežli já miloval
své dítě, sotva měl kdo prožít větší žal.
Však dítě takové se stěží narodilo,
že lásku rodičů si zcela zasloužilo.
Poslušné, pořádné, čisté a pracovité,
žvatlalo, zpívalo a rýmovalo hbitě,
každého dovedlo předvést a přivábit,
chovat se vesele s dívčími půvaby;
chytré a způsobné, skromné a ušlechtilé,
prosté a nevinné, nenáročné a milé.

A když se vzbudila, než sedla ke snídani,
říkala nejdříve svou modlitbičku ranní.
A večer před spánkem objala matku zas
a Boha prosila o zdraví obou nás.
Na otce pokaždé čekala na zápraží
a z cest ho vítala s radostí, která blaží.
Pomohla při práci a vždycky chtěla být
první, jež rodičům by směla posloužit.
A tak se chovala moudře a přemítavě,
až třicet měsíců jí uplynulo právě.

Tolik vloh unést však to mládí nešťastné
nemohlo; vyrostla a padla předčasně,
nedočkavši se žní. Můj klásku jediný,
ještě jsi nedozrál a já už do hlíny
smutné tě mnohem dřív jak zrnko zahrabávám
a všechny naděje tam s tebou pochovávám:
neb ty už nevzklíčíš, nevzkveteš před mýma
na věky věkocí smutnýmá očima.

Ty ses mi, Voršilko, kterou jsem měl tak rád,
neud' rodit neměla, nebo mi umírat!

Za chvilku útěchy prožívám tolik strážně,
proto, žes odešla od nás tak lehkovážně.

Ty jsi mě zklamala jako sen o půlnoci,
jež zlatým zářením přivábí chtivé oči
a pak se rozplyne, a z krásy té ti pouhý
žitek v duši zůstane a nesplněné touhy.

Tak ses ty, Voršilko, vůči mně zachovala,
veliké naděje jsi v srdci rozdmýchala

a pak jsi najednou odběhla bůhvíkam
i s mými radostmi a já tu truchlím sám.
Ty si mi urvala polovic mojí duše
a v tom, co zbylo z ní, je truchlivo a hluše.
Tady mi postavte, zedníci, hrobní kámen,
na smutnou památku vyryjte slova na něm:
„Voršilka Kochanovská zde odpočívá tiše,
tatínekův miláček, či pláč a hoře spíše.
Zvrtla jsi osudy, ó smrti nevidomá:
ne já jí želet měl, leč mne naopak ona.“

de je ten strašný vchod, kterým před mnoha léty
Orfeus za ženou sestoupil do podsvětí?
Snad abych také já se vydal po stezce té
a milou dcerušku ke břehu řeky Léthé,
řes kterou převozník převáží stíny bledé
v háje cypřišů smutných je potom vede?
Ty mě neopuť při tom, má loutno drahá,
stále se mnou pojď až tam, kam říše sahá
rutého Plutona! A tam snad jeho hněv
bměkčí buď můj pláč, nebo můj žalozpěv,

a on mi vrátí zas mé dítě nejmilejší
a rozjitřený žal tak ve mně ukonejší.
Ztratit ji nemůže, všichni sem dojdeme,
ať tedy dozrát dá jahůdce zelené.
A kdyby ten bůh měl své srdce z tvrdé žuly
a zármutek a žal jím vůbec nepohnuly,
co počít? Raději zůstanu pod zemí
a z duše odvalím ten balvan soužení.

Má loutno líbezná, i ty, múzo mých písní,
kde berou útěchu lidé, kteří jsou v tísní!
Utište na chvíli srdce mé, které bolí,
jinak se proměním ve skálu někde v poli,
co roní moře slz z mramoru krvavého
jak socha zármutku a věčný symbol jeho.
Mýlím se? Člověk, jenž zří cizí neštěstí,
může snad hoře své lehčeji unéstí?
Ó matko nebohá (přičítat neštěstí-li
lze to, co sami jsme hloupostí zavinili),

kde je tvých sedm dcer a sedm synů, kde je,
kdo tě teď konejší smutnou a bez naděje?
Těch čtrnáct hrobečků vidím. Ty bolestivá,
kterás jen zázrakem zůstala dosud živá,
objímáš mohyly, do nichž – ach zoufalosti –
jsi děti pohřbila, zabitě bez lítosti!
Tak leží květiny, buď kosou posečeny,
anebo lijavcem zlým zadupány k zemi.
Jakou máš naději? Nač čekáš ještě, nač?
Proč, smrti, neskončíš můj usedavý pláč?

Kde se váš přesný luk s prudkými šípy skrývá,
ty Foibe bezcitný, bohyně pomstychtivá?
Z hněvu, když z lítosti trest zrušit nechcete,
ta muka trýznivá, proboha, skončete!
A její hrdost pak znovu pomstěna byla:
Nioba plačící se v kámen proměnila,
na strmém Sipylu je mramor ošlehaný,
ale i v kameni jsou živé skryté rány
a slzy žalosti ze skály tryskají
a dolů pramenem průzračným padají,

kde pije zvěř i pták; tu uvězněna sama
je věčně šílenou vichřicí bičována.
Ten hrob na mrtvém není, ten mrtvý není
v hrobě,
leč on je mrtev sám, i hrobem sám je sobě.

Kvůli zármutku a nešťastné smrti,
která až k dřeni kostí mě teď drtí,
své rýmy i loutnu odvrhnout musím,
málem i duši.

Jsem živý ještě? Či zlý sen mě šálí,
který se ztratí a rozplyne v dáli,
ale teď dotěrně doráží na mne,
vidění klamné?

Ó lidské bludy, jež člověk si vysní!
Jak je to lehké být na rozum pyšný,
když patří ti všechno a svět je krásný
a rozum jasný.

Chválíme bídu, když žijeme v blahu,
v pohodě berem žal na lehkou váhu,
přadlena dokud nit souká nám v tichu,
smrt je nám k smíchu.

Když ale nouze a žal na nás padne,
žítí jak hlásáš už není tak snadné,
smrt teprv tehdy nás děsí a tíží,
když se k nám blíží.

I tebe smutek, můj Cicero, jímá,
když prcháš z vlasti. Cožpak krom Říma
tvá neplatí moudrost, v které jsi hlásal,
že kyne spása?

Proč tolik truchlíš pro zemřelé dítě?
Snad aby lidé nepomluvili tě;
vždyť pohromy přece různého druhu
jdou ti spíš k duhu!

Smrt – říkáš – děsí pouze lidi hříšné.
A přece ses, Ctnostný, bránil smrti přísné,
když jednou jsi pro své bouřlivé řeči
byl v nebezpečí?

Radil jsi jiným, neporadil sobě;
snáz se to mluví, než jedná, i tobě,
andělské pero, stejný žal tě v duši
jako mě dusí.

Z kamene nejsme, člověk štěstí má-li,
takové se v něm rodí ideály.
Prokleté štěstí! Čím víc jitří rány,
tím hůř je s námi?

Čase, jenž smažeš všechny lidské ztráty,
učiň, co nesved rozum ani svatí,
zhoj smutné srdce a žal usedavý
vypuď mi z hlavy!

/ XVII /

Dotkla se mě ruka Páně,
všechnu radost odnesla mně:
sotva v sobě cítím duši,
také ji snad vydat musím.

Ať vychází slunce jasné,
ať navečer zase zhasne,
srdce bolí bez ustání
a nikdo je neochrání.

Oči nikdy neosuším,
neustále plakat musím!
Musím plakat – kdo jen, kdože
před tebou se skryje, Bože?

Ač po moři nejezdíme,
ani v bitvách neválčíme:
hoře číhá na člověka
všude, kde je nejmíň čeká.

Vedl jsem svůj život skromně,
málokdo co věděl o mně,
ani závist, ani žaly
v životě mě nepotkaly.

Ale Pán, jenž všechno řídí,
nedbaje na bdělost lidí,
ranil mě tím citelněji,
čím jsem si žil bezpečněji.

Rozum, který v časech štěstí
doved mluvit o neštěstí,
dneska slova mocen není,
tak pomáhá utrpení.

Někdy touží pomoci mně,
setřást ze mne těžké břímě,
ač se sebevíce snaží,
misku žalu nepřeváží.

Darmo chtějí mudrcové
nazývat žal jiným slovem;
tomu, kdo se v žalu směje,
řeknu, blázen prostě že je.

Ti, co moji lítost haní,
vystupují s námitkami;
pláč ti neuleví v žití,
ještě více přitíží ti.

Když mám poraněnou duši,
chtě či nechtě zapláču si,
snad to není hodno chvály,
přetvářka však také pálí.

Těžký lék to, ó můj Pane,
pro mé srdce utýrané!
Příteli můj nejmilejší,
porad' mi lék účinnější!

Musím slzy prolévati,
naději jsem všechnu ztratil.
Rozum neví kam a kudy,
dokud Bůh žal nezapudí.

/ XVIII /

My, Pane, Tvoje neposlušná dítká,
ve šťastných dobách zřídka
na Tebe vzpomínáme,
jen radostí svých světských užíváme.

Nedbáme, že z Tvé lásky všechno plyne
a také rychle mine,
nečekej, Pane, díků
za náklonnost svou od nás smrtelníků.

Na uzdě drž nás a kroť bez milosti
chvilkové marnivosti,
ať každý z nás Tě cení,
když už ne v lásce, aspoň v utrpení.

A trestej nás jak otec milující,
před hněvivou Tvou lící
se sněhu podobáme
a jako on se v slunci rozplýváme.

Zahubit nás je pro Tebe tak snadné,
stačí, když na nás padne
Tvá těžká božská ruka;
Tvá neláska nám způsobuje muka.

Tvé milosrdenství je dobře známé,
spíš zhyne svět, než, Pane,
pohrdneš kajícníkem,
třebaže byl Tvým vzpurným protivníkem.

Veliká před Tebou jsou provinění moje,
leč slitování Tvoje
převýší zlobu tvou.
Slituj se, Pane, dneska nade mnou!

Zármutkem přemožen jsem dlouho v noci bděl
a tělo zemdlené na lůžku převracel;
teprve hodinu před ranním rozedněním
mi spánek zaclonil zrak svými perutěmi.
A právě v chvíli té se zjevila mi matka
a v jejím náručí Voršilka moje sladká,
jak denně po ránu chodila ke mně vždycky
hned rovnou z postýlky pro svoje modlitbičky.
S hlavičkou zcuchanou, v košilce sněhobílé,
ruměná, v očích už šibalství rozpustilé.

Chvilíčku vyčkávám, pak matka řekne mi:
„Spíš, Jene? Nebo tě budí tvé trápení?“
Těžce jsem vydechl a přitom se mi zdálo,
že jsem se probudil. – Pak pomlčivši málo,
znova se ozvala: „Tvůj bezútěšný žal
mne k tobě, synáčku, zdaleka přivolal,
neboť tvůj hořký pláč a usedavé štkaní
až k sídlům zemřelých pronikly temnotami.
Já jsem ti přinesla na ruce dcerku tvoji,
abys ji spatřil zas a žal svůj upokojil,

co v srdci hlodá ti a sil ti ubírá
a zdraví chatrné ti zvolna užírá,
jak oheň suchý knot mění na pouhý troud,
a ani na chvíli ti nedá vydechnout.
Cožpak si myslíte o našem nebytí,
že mrtvým slunce už na věky nesvítí?
Náš život posmrtný je o to důstojnější,
oč v hrubém těle ukryt je duch šlechetnější.
Prach obrátí se v prach, duch z nebe seslán byl,
ten že by zahynul a zpět se nevrátil?

A tak se nemuč tím a věř bez pochybností,
že i tvá Voršilka je živa na věčnosti.
Teď ve své podobě se zjevuje ti sama,
jak vídávaly ji tvé oči pozemšťana.
Uprostřed duší však a mezi andělíčky
svítí jak jitřenka a žvatlá modlitbičky
za svoje rodiče tak, jak to umívala,
když ještě zaživa slovíčka stěží znala.
Jestli tě skličuje, že její mladá léta
byla dřív zlomena, než slasti toho světa

okoušet mohla by? Ó bědné, jalové
jsou vaše rozkoše, neboť jsou takové,
že více trápení je v nich a více ran!
Vždyť ty to poznáváš nejlíp na sobě sám!
Neboť jsi s dceruškou v takovém štěstí žil,
že ona veselost a radost oněch chvil
může teď vyvážit hoře, jež zakoušíš?
Vidím, že souhlasíš! Tak vzpamatuj se již
a přestaň naříkat na smrt, jež předčasně ti
vyrvala z náruče tvé nejmilejší z dětí!

Neušla radostem; ušla však soužení,
práci a trampotám, slzám a trápení,
a těch je v životě časném, ach běda, tolik,
že ať zde na zemi přilnete k čemukoli,
pokaždé kápne vám do vašich radostí
pelyněk loučení a hrůza marnosti.
Proč pláčeš, proboha? Čehože neužila?
Že za své věno si ženicha nekoupila?
Že ušla pomluvám, že ušla cizím svodům?
Že nepoznala snad bolesti při porodu?

Že neprožila to, co smutná matka její
prožiti musela: co bolí děsivěji,
rodit, či pohřbívat? – Tak to je ten váš med,
kterým si na zemi sladíte hořký svět! –
V nebi je blaženost věčná a přečirá,
žiješ si v bezpečí a strach tě nesvírá;
nepoznáš starostí, bez práce čas tu kvapí,
a žádné neštěstí tě tady nepřekvapí,
strasti a nemoci nejsou tu pražádné,
smrt pláčem sycená tu u nás nevládne.

Žijem čas bez konce v blaženost pohroužení
a známe předobře příčiny všeho dění.
Slunce a věčný den jsou bez ustání s námi
a nevidomá noc je nikdy nezaclání.
Vidíme Majestát všech věcí Stvořitele,
což je však upřeno vám, uvězněným v těle.
Svou mysl obrať včas, můj synu, už se chystej
na onu blaženost, co čeká tě v těch místech.
Poznals, co umí svět a jeho proradnost;
k vážnějším starostem obrať svou pozornost!

Věř, že tvá dceruška se správnou cestou brala
a že si právě tak v svých věcech počínala
jak ten, kdo uviděv, že jeho loď se řítí
vstříc jisté záhubě v šíleném vlnobití,
k břehu se obrací. A ti, co svěřovali
své plachty vichřici, padli na slepé skály;
ten mrazem udolán, ten hladem vysílen,
málokdo na vraku dosáhne suchou zem.
Smrti by neušla, i kdyby prožila
delší věk nežli ta pradávna Sibyla.

Co přijít muselo, raději uspíšila;
tím méně pozemských trápení zakusila.
Některé zůstanou po matce, po otci
nebohé, bezbranné, samy jak sirotci.
A jinou vypudí za mužem brzy z domu
a její majetek připadne bůhví komu,
a jiné rodičům vyrvou, nejednu ženu
unesou hordy a prodají do harému,
kde v službě hanebné jak otrokyně pašů
plačící čekají na smrt jak na svou spásu.

Toho se Voršilka obávat nemusila,
jak děcko nevinné do nebe vzata byla,
vždyť nepoznala svět, jeho zlo, jeho trny,
a duši bez hříchů měla a bez poskvrny.
Je jistě smířena, a proto, synu můj,
netruchli marnivě a na smrt nežaluj!
Zvaž svoje omyly a zvaž svou zoufalost
a pamětlivý buď, že tvoje rozvážnost
a statečnost je víc! Ovládni svůj smutek,
byť sebekrutěji zbavuje rozumu tě.

Takový úděl už člověka obdařil,
rozličná neštěstí v něm nalézají cíl;
těžko to setřást lze! Ať chce se ti či nechce,
když nechceš po dobrém, on donutí tě lehce,
jak proč, co prokletím je lidstva veškerého,
pro těžké, synu můj, pro tebe jediného?
Smrtelná jako ty i tvá dceruška byla:
jak bylo souzeno, tak dlouho ona žila.
Já vím, že nedlouho! Zde nezmůžem nic sami
a marné, marné je veškeré naříkání.

Soud Páně skrytý je; jestli on pokyne,
bude nám nejlépe, když se s tím smíříme.
Slzy jsou zbytečné; když tělo duši ztratí,
darmo se naděješ, že se tam opět vrátí.
Člověk však spravedliv málokdy bývá dosud,
vidí jen trápení, jež svalil na něj osud,
jako by zapomněl, a nebo nechtěl znát,
že leccos dobrého prožíval častokrát.
Tak vládne Štěstěna, můj nejmilejší synu,
netřeba horšit se, jestli nám někdo zhyne,

děkovat sluší spíš, že zůstalo nám cosi
z toho, co neštěstí už nestačilo skosit.
I ty se podrob též té sudbě odvěčné
a zabraň žalu vstup do srdce konečně
a hled' si toho víc, co zbylo bez pohromy;
člověk má ziskem zvát, co získal bez úhony.
Nač, řekni, byly ti výdaje, odříkání,
nač dlouhá řada let, práce a přemáhání,
jež všechna bezmála jsi nad knihami strávil,
nic přitom neužil a pramálo se bavil?

Když jsi dal uzráti na stromech ovoci,
svou slabou povahu zachraň teď z bezmoci!
Druhé jsi těšival, když padli do neštěstí,
a sám bys nedoved své vlastní hoře snésti?
Teď, mistře, sám se léč! Čas všechno zahojí,
kdo z lidí nehodlá se však s tím spokojit,
ať nespolehá víc na lék ten zdlouhavý,
raději rozumem ať všechno napraví!
A jak to dělá čas? Zážitky staré ti
novými zážitky vyhání z paměti,

zlými i dobrými; jen člověk ostražitý,
jenž ví, co čeká ho, a nelpí ve svém žití
na věcech minulých, se zítřka nebojí,
má srdce zchystáno pro osud obojí.
Toho se, synu, drž a snášej lidské drama
lidsky; neb žal a smích má jediného Pána.“
Zmizela. – Procit jsem. – Ač nevím, zdali se mi
zjevila ve spánku, či jsem ji slyšel v bdění.

EPITAF HANĚ KOCHANOWSKÉ

I ty jsi, Hano, příliš za sestrou spěchala
a do podsvětí předčasně ses vydala,
aby nešťastný otec moh naráz oplakati
všechno a trvalejším věcem se věnovati.

JAN KOCHANOWSKI (1530 - 1584)

Cemu vděčí polská poezie za básníka, který stojí na samém začátku jejího rodokmenu a po čtyři sta let je měřítkem jejich myšlenkových a uměleckých hodnot? Ne-pochybně renesanční Evropě a bezprostřednímu kontaktu Kochanowského s největšími básníky Itálie a Francie, ale zároveň i zralosti, které díky těmto vlivům dosáhl Kochanowski až doma, v Polsku, vytvořiv podobu básníka neopakovatelnou ve vyjádření vztahu k rodné zemi a ideálu plného člověka novodobé epochy.

Dobové rytiny představují Jana Kochanowského jako zemana z nepřilíš bohaté šlechty, v mužném věku, s moudrou tváří vroubenou plnovousem. Naroděn na zemi ra-

domské jako syn sandoměřského soudce rozvíjí své přirozené vlohy nejdříve na krakovské akademii, poté na univerzitě v Královci. Podporován mecenášem Albrechtem Pruským odjíždí na studia do nejznámějšího střediska renesanční Itálie, na univerzitu v Padově. Tam obklopen atmosférou humanistického učení a nových básnických výbojů rozvíjí svůj intelekt a začne psát latinsky první verše. Jména velkých tvůrců jako Dante, Petrarca, Boccaccio, Ariosto a Tasso, s jejichž díly se seznamoval, dostatečně ilustrují kulturní situaci, v níž se octl dvaadvacetiletý Polák, dychtivý poznání. Polsko 16. století prožívalo ekonomický i myšlenkový přelom. Poměrnou stabilizací

se ze zemanské šlechty stává kulturotvorná vrstva. Vydání převratného spisu polského astronoma Mikuláše Koperníka o závislosti Země na Slunci se stalo nejen symbolem vítězství nové obrozené doby nad středověkem, ale v Polsku i začátkem vrcholné éry renesance. V ní zaujal nejvýznamnější místo právě Jan Kochanowski, jehož smrtí se tato perioda uzavírá.

Až do svých třiceti let cestuje Kochanowski po blavních střediscích renesanční vědy. Několikrát pobyt v Padově vystřídá novým pobytem v Královci a zastávkou v Paříži, která posílila jeho myšlenky o funkci národního jazyka v písemnictví. Setkává se s francouzským

básníkem Pierrem de Ronsardem, vidčím zjevem básnické
 upiny Plejády. Přitahuje ho jeho poezie o lásce a pří-
 dě, inspiruje ho jeho úsilí o vytvoření velké národní
 ezie v rodném jazyku, jak pro to horoval jiný člen
 upiny Joachim Du Bellay.

Vyzbrojen bohatými vědomostmi filologickými a fi-
 ofickými, vrací se básník natrvalo do vlasti. Nejprve
 dluchu dobových obyčejů pobývá na magnátských dvo-
 b polských šlechticů, poté je doporučen na dvůr krále
 munda Augusta, kde se mu dostane titulu sekretáře.
 stní se politického života, veřejné otázky pronikají
 o jeho básnických skladeb, které mají převážně cha-

rakter dvorské poezie a pěstují oslavné panegyriky na
 význačné osobnosti nebo zpěvy na zemřelé šlechtice. Po-
 hled do nitra rozmařile žijící polské vládnoucí šlechty
 dává básníkovi mnoho látky k přemýšlení. Vidí úpadek
 mravů, konfrontací skutečného života s renesančním ideá-
 lem člověka se vyostřuje jeho satirický postřeh. Začíná
 psát krátké, většinou dvouveršové epigramy, jimiž vy-
 tvoří v polské poezii svérázný žánr frašky s odlišným
 významem, než je tomu u nás.

Život u královského dvora na krakovském Wawelu
 však Kochanowského neuspokojuje. Jak prozrazují na-
 rážky v cyklech jeho lyrickoreflexivních Písní, ne všech-

o se mu na královském dvoře zamlouvalo. „Svoboda je
mu dražší než lesk perel“, touží po světě, kde „jen na
nebo přání je závislá každá hodina“ a kde „bladový ne-
musí čekat, až pán pocítí blád“. V roce 1570 jako čty-
řicetiletý opouští královský dvůr a odebere se na otcov-
ský statek v Černošech (Czarnolas) v radomském kraji,
blízko rodné Sycyny. Dům, kde prožil čtrnáct nejplodněj-
ších let, zůstal zachován dodnes. Jen málo autentických
stamaterek připomíná dobu před čtyřmi stoletími. Park, kte-
rý obklopuje skromné, nehonosné sídlo, dýchá však po-
dobou na každého, kdo sem vkročí a předsta-
vuje si podle dobových zpráv básníka, čerstvě oženěné-

ho, jak sedí pod košatou lipou s loutnou v ruce v kruhu
své rodiny a svých přátel, jak odkládá nástroj a zdvihá
modře pomalovaný džbán s medovinou a připíjí na zdraví
všem, kdo mají rádi život uprostřed přírody. Jakkoli je
tento obraz lidského štěstí napohled poněkud idylický,
nechybělo v něm ani myšlenkových zápasů, ani opravdo-
vého žalu.

Kochanowski se jednoznačně rozhodl pro psaní poe-
zie v rodném jazyku. Jeho polština je křišťálová, přístup-
ná dnešnímu čtenáři tak jako nám kultivovaný básnický
jazyk Kralické bible z téže doby. Má úzké kontakty
s mluvou lidu, o mnoho let předbílá snažení básníků

estoupit ke zdrojům lidové slovesnosti. Nejzřetelněji je
o vidět na cyklické lyrické skladbě Píseň před svatým
anem (Pieśń świętojańska o Sobótce), kde chvála pra-
ovitého lidu na polích splývá s mytologií lidové víry
kouzla a čáry.

Kochanowski byl v duchu své epochy uměřeným a
nášenlivým křesťanem. Opíral se o antickou filozofii,
polu se stoiky věřil, že člověk vyzbrojený poznáním je
chopen s vyrovnanou myslí čelit jakémukoliv neštěstí,
yl přesvědčen o moci lidské ctnosti, která se může
rojevit zejména v službě jednotlivce vlasti. Jeho
řesvědčení mělo světský charakter: lyrickým brdinou

jeho básni je hospodář uprostřed polí, s optimistickým
pohledem na neměnný řád světa. Jestliže tuto filozofii
vyznával ve své poezii, ať měla podobu žertovných a
často smělých a dráždivých epigramů, v nichž neušetřil
nikoho a tepal zlořády světské i církevní, nebo delších
skladeb lyrického i epického charakteru, znamenají Žalo-
zpěvy (Treny, 1580) zásadní přelom v jeho tvorbě.

Dnešní čtenář, který bude číst devatenáct zpěvů na
smrt milované básnickovy dcerušky Voršilky, je musí chá-
pat na pozadí renesanční epochy, situace v polském pí-
semnictví, v němž jediným význačným předchůdcem Ko-
chanowského byl Mikolaj Rej z Nagłowic, a vývoje sa-

otného básníka. Z dnešního hlediska není nic neobyčejného na tom, že autor vyjadřuje svou bolest nad smrtí milované osoby. V žalozpěvech se však člověk ztrácí předtím jistoty rozumu a harmonickou vyváženost cítí náhle vykořeněn tváří v tvář bezbřehému smrti. Smrt nevinného bezbranného dítěte se mu zdá nespravedlivá, nespravedlivá, na pocit marnosti nenalézá odpověď ani ve filozofii, ani ve vědě, ani v náboženství: fakt smrti rozboří všechny jeho dosavadní myšlenkové konstrukce. Vyznávaný pořádek světa se náhle octne v krizi a básník podrobuje skepticizmu vše, čemu dosud věřil a co mu dával smysl. Pochybuje o pravdivosti filozofických dogmat, o funk-

ci ctnosti, moudrosti, ba i o existenci Boha a posmrtného života. Zazní tu první tón vzpoury proti majestátu Boha, který mlčí nad žalem člověka. Kochanowski se zalekne své hereze a přivolává na pomoc svou matku, která se mu v závěru skladby zjevuje s Voršilkou v náručí a utěšuje ho. Tak je zde v duchu lidové víry naznačeno to, co mnohem později poznáme u Erbena či Mickiewicze. Život pozemský nelze chápat už jen jako přípravu na život věčný. Básník, který poznal utrpení, se nezbaví pocitu lidské slabosti, křehkosti, rozdvojenosti. Jeho devízou zůstanou matčina slova, aby napříště snášel „lidské drama lidsky“.

Žalozpěvy jsou tedy polemikou s ideovou koncepcí doby, s dosavadním životním názorem autora. Spojení intimní lyriky s existenciálními otázkami života a smrti je novum, které Kochanowski vnesl do renesanční poezie. Žalozpěvy mají svůj vlastní emoční náboj, je v nich vyjádřen lyrismus lidského srdce. Východisko z kritiky otce-básníka je však pozemsky světské, jak to ukazuje například báseň autora XX. věku, Boleslava Leśmiana.

Jan Kochanowski se od dob romantismu stal pro všechny další generace polských básníků velkým vzorem. Jeho tvorba však dávno přesáhla hranice Polska: připomeňme si, že do češtiny byly například jeho frašky

přeloženy už v roce 1598, písně z jeho mistrovských překladů Davidova žaltáře se dostaly i do našich českobratrských zpěvníků, slavnou báseň Čeho si od nás přeješ, Pane (Czego chcesz od nas, Panie) přeložil krásným jazykem o padesát let mladší Jan Amos Komenský, jeho verše často vycházely i ve dvacátém století. To vše nás vede k tomu, abychom i my přiblížili opět našim čtenářům tohoto významného polského renesančního pěvce a vzali mu hold v roce, kdy si připomínáme 400 let, které plynuly od jeho náhlé smrti.

J. PILAŘ